

A SZEGEDI JÁTEKSZÍNÉRŐL a *Tiszatáj*-ban közölt cikk rendkívül érdekes, s a benne közölt tapasztalat, azt hiszem, számunkra is tanulságos lehet. „A Játékszínnek csak egy esztendő t engedélyezett a sors — írja Ökrös László —: tavaly októberben nyílt, s az idén májusban már be is zárják. S mindaddig, amíg a nagyszínház átalakítása meg nem kezdődik, a kis színház zárva marad...”

Hogy mit jelentett a Játékszín, erről ezt olvashatjuk:

„Mindenekelőtt: a Játékszín nem a Kamaraszínház folytatása. A tavalyi névváltozás nem semmit sem jelentő átkeresztelés volt, hanem az új név, a Játékszín — törekvéseiben legalább — igényt, minőséget hordozott, akart és tudott — legalább részben — megvalósítani. A Játékszín megszüntette, illetve pontosabban csökkentette a Kamaraszínház esztétikai szennyezettségét. Bár az idei, tehát játékszíni évadba is bekerültek olyan semmitmondó, igénytelen darabok, mint a *Lulu* és az *Ez fantasztikus!*, mégis lényegesebbnek kell tartanunk azt az újat, amit ennek a színpadnak más típusú produkciói képviseltek. Az eredeti szándékok kristálytisztá megvalósítását ugyanis zavarta és akadályozta a színház és a közönség kapcsolatának közismerten katasztrofális állapota, amely az idei szezonban odáig vezetett, hogy ahány premier, annyi bukás volt. Mint a vízbefúló, kapkodott és fuldoklott a színház, a pusztá létét, életét mentve. Nem csoda, ha ebben az abnormális helyzetben nem tudta a Játékszín tiszteletre méltó programját következetesen megvalósítani. Az *Ez fantasztikus!* és a *Lulu* volt az a szalmaszál, amelybe a fuldokló színház kapaszkodni próbált. De hiába kapaszkodott, nem tudott kiemelkedni a vízből; a szalmaszál tényleg szalmaszál volt. E két darab előadása nem használt, hanem ártott a színház és a közönség kapcsolatának, mert tovább csökkentette a színház művészi hitelét, amely a jelenlegi válság legfőbb és végső oka.”

Az utolsó mondatot szeretnénk mindenképpen aláhúzni. Azt hiszem, nagyon találó megállapítás, és nemcsak a szegedi gyakorlatra érvényes.

*

A GOMBOSI TALÁLKOZÓT semmiképpen sem hagyhatjuk ki e havi krónikánkból, nemcsak azért, mert a Gyöngyösbokréta találkozón fellépő dorozslói, bácskerteszi, horgosi, becsei, oromi, moravicai, lalíci (szlovák) és gombosi tánc csoportok felejthetetlené tették a gombosiaknak és a más községből idejött vendégeknek az idei május elsejét. A május másodikán tartott kultúrmunkás-találkozó sokak szerint jelentős fordulat kezdetét jelzi a jugoszláviai magyar művelődés életében.

A szép számban összejött és a vitában aktívan részt vett magyar kultúrmunkások egyöntetűen azt az álláspontot képviselték, hogy szükség van valamilyen központi szervre vagy testületre, amelyik összehangolná, segítené a most ugyancsak magukra hagyott művelődési egyesületek munkáját. Sajat gyakorlatukban érzik,

mennyire káros, hogy most egymástól úgyszólván teljesen elszigetelten tevékenykednek, nincs mód, hogy megismerjék egymás munkáját, felhasználják egymás tapasztalatait, hogy közös akciókat szervezzenek.

A gombosi találkozó valójában már a kezdődő kulturális integráció jegyében jött létre. A doroszlói, bácskerteszi, szilági és a gombosi művelődési egyesület vezetői elhatározták, hogy noha közigazgatásilag három község területén vannak, mégis a saját, a nemzeti kultúra ápolásában annyira nyilvánvalóan közös az érdekeltségük, hogy a jövőbeni szorosabb együttműködés érdekében létrehoznak valamiféle „kulturális kommunát”.

A négy falu kulturális életének közös tervezése és pénzelése, közös műsorok előkészítése minden bizonnyal jelentős gazdagodást fog eredményezni. Ezt bizonyítja a Gyöngyösbokréta szemle is, ami már az összefogás jegyében jött létre. De az első lépések után máris további terveik vannak. Az egyik faluban a szórakoztató zenekarok szemlét szervezik meg, a másikban a tanulók kulturális tevékenységét, a harmadikban a népdalénekesekét stb.

*

A MATICA SRPSKA áprilisban tartott tisztújító közgyűlésén igen nagy vita alakult ki két boszniai szerb író felvétele körül, végül nem vették be őket a Matica srpska tagjai közé, s ez az esemény érthetően nagy visszhangra talált a kulturális közvéleményben. Foglalkozik vele, illetve az esemény kapcsán a Maticával a belgrádi *Književne novine* vezércikke is:

Öszintén és nyíltan be kell vallani — kezdi a cikkíró —, hogy a Matica srpska ez a régies, de érdemes kulturális intézmény olyan helyzetbe került, amely nem irigylésre méltó: hogy megcáfolja azokat az inszINUÁCIÓKAT és szemrehányásokat, amelyek szerint nacionalista vízekre evez, kénytelen volt, a kulturális vendéglátás minden szép szokásával ellentétben, olyan lépést elkövetni, amely egyenlő a nemzeti diszkriminációval: visszautasította két olyan írónak a fölvételét, akiknek pedig semmi közük sincs a nacionalista túlkapásokhoz, de ahhoz a nemzethez tartoznak, amelyiknek a neve a Matica srpska elnevezésben is benne foglaltatik. Ebben a pillanatban ennél nagyobb paradoxont el sem lehet képzelni, mint ahogy nagyobb igazágtalanságot sem lehetett volna elkövetni a teljesen ártatlan írókkal szemben.

A cikkíró ezután tér át a Matica srpska helyzetéből adódó kérdésekre. Hogy történhetett ez meg? — teszi fel a kérdést, és így válaszol:

Világos, hogy az okok a Matica srpska meghatározatlan helyzetében rejlenek, abban a tényben, hogy nem illeszkedett hozzá a mai társadalmi és kulturális törekvésekhez, a hagyomány iránti hibrid viszonyban, de kulturális politikánk azon kérdéseinek a megoldatlanságában is, amelyek a nemzetek közti viszonyok területére hatolnak be...

A cikkíró elismeri, hogy az évtizedek folyamán a Matica srpska tevékenységével jelentős szerepet játszott a szerb nemzeti individualitás megőrzésében és a nemzeti felszabadító célokért folytatott harcban. Ma azonban — folytatja — korunk és viszonyaink már régen új feladatokat állítottak a Matica elé, amiket ez nem volt képes megoldani.

Mi legyen akkor a Matica? — kérdezi tovább a névtelen cikkíró. — Mi a Matica feladata? Szerinte nyíltan ki kell mondani, hogy manapság tarthatatlan mindenféle kulturális autarchiára és adminisztratív keretekbe való bezárkózásra irányuló törekvés, és hogy az intézmény nevére való hivatkozás többé nem lehet sem érv, sem magyarázat a kulturális és nemzeti izolációs kísérletek érdekében.

Ezért a Matica srpska csak akkor tölti be mai küldetését, csak akkor igazolja múltbéli nagy nevét, ha kulturális politikájával, munkájával és összetételével, aktívan fog hozzájárulni egy olyan légkör létesítéséhez, amelyikben egy bármilyen nemzetiségi hovatartozású kimagasló alkotó felvétele nem fog kiváltani semmilyen becsmérlést, és nem is ösztönöz diszkriminációs intézkedésekre...

A Matica srpskában és a körötte vajúdo vita, noha nem újkeletű, mégis fi-

gyelmet érdemel, azt hiszem, az említett cikkben írták le először nyilvánosan: nem kellene-e a Maticának kitárni kapuit minden alkotó számára, tekintet nélkül nemzeti hovartartozására, s nemcsak a vajdaságiaknak . . .

*

A JAPAN YUKIO MISHIMA Hitler, a barátom című színművét mutatták be nemrég Tokióban. A háromfelvonásosnak négy szereplője van: Hitler, Krupp, Röhm, Gregor Strasser, az esemény pedig az 1934-es június 30-i akciókhoz fűződik. Az előadás, mint a kritikusok megjegyzik, igen nagy sikert aratott. Különösen az egyetemista ifjúság körében váltott ki élénk érdeklődést.

Ennek egyik oka, hogy Yokio Mishima az egyik legjelentősebb japán író, s Kawabátával együtt pályázott a Nobel-díjra, de valószínű, hogy maga a téma is érdekli a mai japán ifjúságot. Érdekes azonban, hogy a japán irodalom igen keveset foglalkozik azokkal a szörnyűségekkel, amelyeket a japánok, mint a német fasizmus szövetségesei, a második világháborúban elkövettek.

A színházakban és a filmművészetben is elsősorban a szex és a bűncelekmény az, amelynek segítségével a szerző a feszültséget fokozza. Az 1923-ban született Shusaku Endo nevét azonban éppen azért érdemes megjegyezni, mert elbeszéléseiben figyelemmel kíséri azoknak az embereknek a sorsát — külvárosi szabók, benzinkúti alkalmazottak, tönkrement kórházak orvosai —, akik a kínai háború idején fához kötözték a túsokat, és rajtuk végezték a szuronygyakorlataikat, vagy akik mint orvosok ma sem biztosak abban, hogy nem vennének-e részt ismét azokban a bestiális experimentumokban . . .

A tokiói telefonkönyvben több mint 13 000 bár számát jegyezték be. A szórazótató ipar roppant fejlődésének más jelei is vannak. A tizenegymillió világváros 13 Off-Ginza-Theater műsorán a múlt hetekben csak három igazi japán darab szerepelt. Annál több amerikai . . .

*

A ST. DENIS-i Gérard Philippe nevét viselő, nemrég átalakított színház avató ünnepségén a Francia KP PB egyik tagja kifejtette a párt kulturális hitvallását. Az ismert párizsi munkásnegyedben a volt díszterem helyén most egy modern színházat rendeztek be. A snackbar és a kabaré hivatott arra, hogy ezen a sivár vidéken egy közkedvelt gyülekezőhelyet varázsoljon elő.

A PB tagja, különösen a szélső baloldaliak felé célozva, kihangsúlyozta: Mi elutasítjuk azt a tételt, mely szerint van egy külön, a munkásoknak szánt kultúra. Bizonyos emberek minden olyan színdarabot kárhözatra ítélnék vagy legalábbis nem tartanak ajánlatosnak, amelyek nem szolgálják közvetlenül a munkásosztály politikai öntudatra ébredését. Ezek félreismerik a művészet és mindeneelőtt a szórakozás fogalmának sajátos jellegét.

Szerinte a marxisták mindkét emberi tevékenységnek (művészet és politika) elismerik a maga sajátosságát és sajátos szociális funkcióját.

Jellemző, hogy erről az eseményről — annyi más párizsi kulturális szenzáció mellett — a külföldi sajtó is tudósított.

*

AZ OSZTRÁK IRODALOM Peter Handke után ismét egy figyelemreméltó névvel jelentkezett. A német kritika igen tekintélyes helyet szentel G. F. Jonke, a klagenfurti születésű (1946) író első regényének. A *Geometrischer Heimatroman*-ban Jonke egy mértani idomokból összerakott falut, illetve ennek főterét mutatja be, a négyyszög alakú teret gondos mértani pontossággal veszik körül az épületek, fák és padok. Ez a falusi tér szolgál az író meditációjának a helyéül. Az ellentmondás az első pillanatban szembetűnik, az író a modern ipari társadalom viszonyairól kíván meditálni, ehhez mégis egy falusi teret és nem egy világvárost választ

ki helyszínül. De hát nem okvetlenül muszáj mindig a gyáriparról, bürokráciáról és tőkéről beszélni, ha ezekre gondolunk. A falu itt csak mint modell jelenik meg, jelképesen, a külvilágtól elzárta, kintről hír alig érkezik, s a falusiak sem merészkednek ki, mert rémhírek keringnek, hogy az erdőben... Mindezt két szemlélőn keresztül tudjuk meg, akik a faluban tartózkodnak, át akarnak vágni a téren, de ez sehogys sikerül nekik, így nem marad más hátra, mint hogy figyeljék az embereket, a teret, a tér lassú változását, hallgassák a beszédüket...

A kritika szerint a faluban történő események kevésbé érdekesek, mint maga a falunak a modellje, vagyis amit ez jelent. Mert — mutat rá a kritika — noha a *Heimatroman* végtelenül egyszerűnek tűnik, akárcsak az, ami a faluban történik, mégis egy több rétegű és több értelmű képet tükröz, tehát magát a modellt is többféleképpen lehet interpretálni. Az olvasó is a szemlélőkön keresztül, a falusiak sokszor egymásnak ellentmondó interpretációjában értesül a történekről.

*

JAN ERIK VOLD elbeszéléseit nem ismerem. Hogy mégis a krónikába kerül ennek a fiatal norvég írónak a neve, az elsősorban annak a gondolatnak köszönhető, amelyet német nyelven nemrég kiadott novellás kötetéről, pontosabban ezzel kapcsolatban egyik kritikusa mondott. Ezt írta: „Jan Erik Vold az 1939-es évfolyamhoz tartozik, és úgy vélem, hogy írásmódjának a nyitját elsősorban a nemzedéki hovatarozásban és nem a nemzetiségi eredetben kell keresnünk.”

A gondolat érdekes pedig azért, mert ilyen vagy olyan formában más esetben is felmerült. Ebben a rovatban írtunk a tessini írókról, akik mai törekvéseikben állítólag sikeresen illeszkednek be az európai modern irodalom áramlataiba, noha a háború előtt kimondottan regionális jellegű irodalmuk volt. Hasonló jelenségnek, illetve folyamatnak lehetünk tanúi alighanem nálunk is; a fiatal és nemcsak a fiatal vajdasági magyar írók is igyekeznek elsajátítani, felhasználni a modern irodalom vívmányait.

Úgy látszik, ezek a törekvések általában jellemzik a mai írónemzedéket, a könyvnyomtatás és a kommunikációs eszközök fejlettsége viszont rendkívüli módon segíti és minden bizonnyal serkenti is a megvalósulást. Nem tudni, mennyire lesz tartós ez a folyamat, és milyen igazi művészi eredményeket hoz, annyi azonban bizonyos, hogy összhangban van — kifejezi ezt — korunk emberének integrációs álmaival, vágyaival.

Ki tudja, valaha talán majd nem különféle nemzeti irodalmakat tanulnak a diákok; a kritikusok és az irodalomtörténészek nem nemzetiségük szerint osztályozzák az írókat, nem a nemzeti határ lesz a legerősebb kapocs, ami összefogja őket, hanem a nemzedékek, korosztályok szerint kialakuló. A mai fiatal írónemzedék — alkosson Oslóban vagy Athénban — már mintha kimondatlanul és megfogalmazatlanul, de ösztönösen is ezen a programon, ennek az integrációs eszmének a megvalósításán munkálkodna.

*

A PERUI IRODALOMRÓL nem sokat tudunk. Sem a régít, sem a mait nem ismerjük. A fiatal perui író, Mario Vargas Llosa regényét, a *Zöld ház*at pedig nyilván jó lenne elolvasni. Nemcsak azért, mert a kritika igen kedvezően fogadta, de azért is, mert a spanyol nyelven író fiatal perui regénye állítólag reprezentálja az egész újabb latin-amerikai irodalmat.

Ezek, a regényben kifejezésre jutó és általánosítható jegyek pedig: a pszichológizálás helyett inkább szociológizálás, a regényhősöket előszeretettel választják az alsóbb néprétegekből, az írók művészeti felkészültsége magas színvonalú. A *Zöld ház* hősei a nagyvárosi civilizáció és az őserdők elmaradott világa közötti feszültségben őrlődnek. A városiak meghódítják az őserdőt, hogy kizsákmányolják az indiánusokat, ezek meg szökdősnek be a városba és letelepsznek a nyomornegyedekben.

A regény cselekménye két helyen játszódik. Az egyik szülővárosának, a tartományi székvárosnak bordélyháza, a másik pedig az őserdő világa, ahol még a kőkorszak kultúrája és a brutalitás virul. A két hely valójában az ország két szélsőségét fogja magába.

Az önéletrajzi forrásból táplálkozó regény meséjét az író a szakszociológia száraz tárgyilagosságával, de a kritika szerint, mégis bámulatos intenzitással írja le.

Ákár első könyve, *A város és a kutyák*, amely huszonhat éves korában ismertté tette nevét, s amely az elembertelenedés szadista módszereit írja le, Vargas Llosa újabb regénye is egy olyan társadalmat mutat be, amelyben az erőszak az úr.

*

A FELNŐTTKÉPZÉSRŐL mostanában nálunk igen sokat tárgyalnak, igaz, újabban elsősorban az írástudatlanság elleni küzdelem került előtérbe, köztársaságunkban legalábbis. Ennek a küzdelemnek az eredményessége teremti meg azonban majd az előfeltételt a modern felnőttképzéshez.

A háború utáni gyors ipari fejlődés, s a szakmunkások hiánya tette elsősorban szükségessé nálunk a felnőttképzés különféle formáinak kialakítását. Ezt a munkát legtöbb helyen a munkásegyletek végezték, a népegyletek feladata inkább az volt, hogy emeljék a polgárok kulturális színvonalát. Ezt a feladatát váltakozó sikerrel végezte, rendszerint a rendelkezésre álló anyagi eszközöktől és szakemberektől függően.

A felnőttképzésről tartott montreali II. világtalálkozó kimondotta: A felnőttképzés abszolút szükségletté vált. Egy hallatlan gyorsasággal változó világban nem lehet megengedni, hogy az emberek milliói a néhány éves elemi iskola után életük hátralevő részében az oktatásból ki legyenek rekesztve. Korunk megköveteli az állandó oktatást, azaz a szakadatlan továbbképzést... A felnőttképzés éppen ezért az oktatási rendszer integrális része kell hogy legyen. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az egyes országokban erre a célra sokkal több pénzt kell fordítani, mint amennyit most költenek.

Ez szinte minden országra vonatkozik, mert noha az első világháború után gyors fejlődésnek indult, a felnőttképzés csak Angliában és a skandináv országokban elégíti ki a szükségleteket. A svéd kormány például évente nem kevesebb mint 37,6 millió koronát költ polgárai továbbképzésére, az angoloknál pedig a költségek 80 százalékát fedezik.

*

EROS SEQUI a *Komunist* május elseji számában a szerbhorvát, illetve horvát-szerb nyelv körüli vitához fűz néhány megjegyzést, s noha, mint maga mondja, nem akar beleavatkozni azokba a dolgokba, amelyek nem az ő kompetenciájába tartoznak, mégis érdemes felhívni a figyelmet egy-két gondolatára. Mivel Jugoszláviában élő olasz íróról van szó, érthető, hogy párhuzamot von az olasz nyelv bizonyos problémái és a nálunk most folyó vitában érintett dolgok között.

Többek között azt mondja: Ez az írás valakit esetleg olyan következtetésre vezethet, hogy én mint be nem avatott nem értem a szerb és a horvát, illetve a szerbhorvát nyelvi érzékenységet. Nem értem őket, már azért sem, mert megszoktam, hogy nem teszek különbséget például a lombard (amelynek nagy dialektusirodalma van) és a toscanai nyelv között, nem hördülök föl, ha a milánói és az olasz közötti különbség nagyobb, mint az olasz és valamilyen idegen nyelv közti különbség...

Beismerem, hogy nagyon nehezemre esik, mikor állandóan ismételnem kell a szerbhorvát és horvátszerb kifejezéseket, csakhogy kielégítsek bizonyos, hogy úgy nevezzük, politikai szempontokat; egyszerűbb és természetesebb azt mondani, szerb vagy horvát, és azt hiszem, mindenkire rá kell hagyni, hogy teljesen szabadon használja azt a nyelvet, amelyiket akarja, és amelyben hisz, és amit ízlése szerint szeret. A mind gyakoribb kapcsolatok, a gazdasági integráció, a házasságok, a

kölcsönös ismeretségek és a jólét ki fog hatni a lingvisztikai döntésekre is minden szerződésnél erősebben, miközben a nép és az értelmiségiek nem fognak mindig megegyezni egymással.

Sequi szerint káros minden nyelvi bezárkózás, a mai gyors változások korában a nyelv csak úgy tud lépést tartani a fejlődéssel, csak úgy menekülhet meg az elvidékiesedés elől, ha kinyílik a nemzetközi áramlatok felé.